

Originality. *When designing an individualized teaching technology, it is provided to use interactive teaching methods, modular content technology, a combination of different forms of education; it is considered a different input levels of design and graphic training of students and their motivation for learning; it is designed various levels of tasks for each content module of the discipline «Design and modeling of clothes».*

Conclusion. *The conducted research proves that the individualized teaching technology of students contributes to the improvement of the quality of teaching, the formation of special knowledge and skills, taking into account the individual characteristics of students, and creates the optimal conditions for the realization of the potential opportunities of each student.*

The implementation of individualized technology is expected to combine individual, group and collective forms of training. Thus, a promising direction for further research is finding the optimal correlation between different forms of student education in the implementation of individualized teaching technology.

Key words: *the process of training future teachers of vocational and technical educational institutions, the different input level of students' design and graphic training, the individualized teaching technology, the motives and goals of cognitive activity of students, content modules of the discipline «Design and modeling of clothes», an individual trajectory of teaching.*

References

1. Profesijno-texnichna osvita v Ukrayini [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://proftekhosvita.org.ua/uk/news/details/7012/>. – Data zvernennya: 04.05.2018.
2. Cheremisina T. O. Indyvidualizaciya pidgotovky majbutnogo vchy'telya yak pedagogichna problema / T. O. Cheremisina // Pedagogika i psy'xologiya. Formuvannya tvorchoyi osoby'stosti: Problemy' i poshuky' : zbirny'k naukovy'x prac'z'. – Ky'yiv-Zaporizhzhya. – 2002. – Vy'p. 24. – S. 277–283.
3. Golovnya V. D. Vply'v grafichnoyi pidgotovky' na formuvannya konstruktors'ko-texnologichny'x zbidnostej majbutnix inzhenerno-texnichny'x faxivciv [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2001/1/374.pdf>. – Data zvernennya: 04.05.2018.
4. Taksonomiya Bluma [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://www.eduwiki.urau.net.ua/wiki/index.php?title=>
5. Sevast'yanova O. S. Mozhly'vosti indyvidualizaciyi u zmisti trudovogo navchannya / O. S. Sevast'yanova // Molod' i ry'nok : zb. nauk. prac'z'. – № 8 (23). – Drogoby'ch : DDPU im. I. Franka, 2006. – S. 100–103.

Отримано редакцією 17.05.2018 р.

УДК: 37.04

DOI 10.31376/2410-0897-2018-1-37-240-248

Наталія Миколаївна Лавриченко,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов та методики викладання
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка,
e-mail: lavrychenko_n@ukr.net

ГЕНДЕР І ОБДАРОВАНІСТЬ: ПЕДАГОГІЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Стаття присвячена аналізу гендерних проблем навчання, виховання і соціалізації обдарованих учнів. Розкрито особливості педагогічної роботи з обдарованими хлопцями й дівчатами в процесі навчання в молодшій і старшій школі (підлітковий вік). Визначено шляхи й способи розв'язання низки педагогічних, психологічних, соціальних проблем, що виникають у площині «гендер+обдарованість».

Ключові слова: обдарованість, гендерна педагогіка, розвиток обдарованих хлопців і дівчат.

Постановка проблеми. Найчастіше публікації з гендерної проблематики позиціонуються чи сприймаються як такі, що висвітлюють соціокультурний статус і права жінок у традиційно феміністичній парадигмі. У цій статті ми переслідуюмо іншу мету – з'ясувати об'єктивні предиктори й чинники розвитку обдарованої особистості, як жіночої, так і чоловічої статі, окреслити можливості психолого-педагогічної підтримки цього процесу. Відтак розглянемо як суголосні, так і контрверсійні погляди на гендерні проблеми обдарованості, а також проаналізуємо схильності до розвитку тих чи тих здібностей і талантів залежно від статі, роль освітніх інституцій, сімейного виховання, соціуму в розв'язанні гендерних проблем обдарованості.

Методи дослідження. У дослідженні гендерних проблем у педагогічній роботі з обдарованими

дітьми застосовано міждисциплінарний підхід, залучено знання з педагогіки, психології, фізіології, а також порівняльний метод, зокрема у дослідженні особливостей розвитку обдарованих представників чоловічої і жіночої статі.

Аналіз актуальних досліджень. Свого часу відомий англійський психолог Френсіс Гальтон (1822–1911) провів дослідження генеалогії роду найбільш відомих і видатних співвітчизників і дійшов висновку, що по-перше, надзвичайні людські здібності є генетично детермінованими; по-друге, жінки є тут дещо обділеними, позаяк поступаються чоловікам у всіх без винятку видах успадкованих здібностей [14]. Суголосні міркування висловив також відомий філософ А. Шопенгауер, на його переконання жінки можуть бути досить талановитими, але вони ніколи не бувають геніальними, так як завжди є суб'єктивними [3, с. 109].

Оригінальну наукову версію щодо природних здібностей представників чоловічої і жіночої статі висунув Ч. Дарвін (1809-1882). Учений пояснює кращі позиції чоловіків в еволюційному процесі більшою варіативністю генетично заданих характеристик [12, с. 564]. Однак висока ймовірність генетичних змін не гарантує того, що вони будуть однозначно позитивними. Отже, жінки отримують тут перевагу в тому, що вони хоча й рідше успадковують надзвичайні, блискучі здібності, зате мають менше шансів потрапити до когорти людей розумово відсталих – слабоумних, олігофренів тощо.

На початку минулого століття відомий голландський філософ і психолог Г. Гейманс дослідив, що імена видатних жінок у науці становлять лише 4–8 % від загалу вчених, з 54 тисяч патентів і винаходів тільки шість належать жінкам, і немає жодного великого, значущого відкриття, автором якого була б жінка. Водночас дослідник мав сміливість висловити щодо цього революційний на той час коментар. Зокрема він зазначив, що Софі Герман і Софія Ковалевська, зробили в математиці значно більше, ніж багато хто з чоловіків. І, отже, наведені факти не треба сприймати як такі, що свідчать «за» чи «проти» жіночого розуму, натомість слід звернути увагу, що жінкам у досягненні високих результатів часто стають на заваді не пов'язані з інтелектом умови й обставини. Інакше робити висновки про здібності чоловіків і жінок до науки настільки ж правомірно, скільки судити про фізичну перевагу чоловіків у забігу, в якому взяли участь тисяча хлопців і одна дівчина, яка до того ж була обмежена в рухах незручним одягом, а переможцем став хтось із хлопців [2, с. 91].

Гейманс Г., по суті, вивів на світло те, що більшість чоловіків намагалися не помічати, не визнавати або й відверто замовчували. Промовистою щодо цього є цитата з книги Н. В. Гончаренка в «Гений в искусстве и науке». «Жінок тисячоліттями не допускали на чоловічу половину – ані в клубі, ані в суспільстві, ані вдома. Всю силу власної фантазії, уміння й мистецькі здібності вони повинні були використовувати на надто вузькому полі діяльності – в кулінарії (і то не завжди), пошитті одягу (теж не завжди) у підтриманні в чистоті домівки, догляді за чоловіком і дітьми» [3, с. 108.]. На тлі наведеної цитати досить тенденційно звучить думка Ф. Гальтона про те, що кожен обдарований чоловік може піднятися до рівня видатної особистості, якщо він не обтяжений сім'єю, дітьми, за будь-яких обставин він досягне значно більшого, якщо залишиться одинаком. Чоловік не зможе повністю зануритися в улюблений предмет дослідження за необхідності відволікатися на сімейні негаразди, турботи, догляд за малими дітьми, на дитячі хвороби та на заробляння грошей для утримання сімейства [14, с. 320].

До речі, у самого Гальтона не було дітей, і можливо тому він не зміг належним чином оцінити, яких здібностей і талантів, фізичних та психічних зусиль вимагає виховання дітей, і скільки часу за сімейними турботами залишається в жінки на саморозвиток і самореалізацію. На ці обставини звернула увагу інша дослідниця – Лета Холлінгворт (1886–1939).

На підставі проведених досліджень Л. Холлінгворт прийшла до висновку, що жінки не поступаються чоловікам у генетично зумовленому потенціалі розвитку. Так, обстеження й спостереження 2000 немовлят, дівчаток і хлопчиків порівно, не виявило поміж них істотних відмінностей щодо варіативності розвитку. Понад те, якщо така варіативність проявлялася, то частіше на боці дівчаток. Отже, стверджує Л. Холлінгворт, неможливо експериментально підтвердити те, що чоловіки від народження мають кращі здібності. На думку вченої, варіативність як додатковий розвивальний чинник вірогідно з'являється у чоловіків пізніше, в процесі навчання і виховання. Хлопчики зазвичай користуються більшою свободою у виборі занять, професійних інтересів, тоді ж як дівчина, жінка позбавлена такої можливості силою необхідності слідувати традиційним соціальним ролям – господарки, матері, мити посуд, доглядати за дітьми тощо [17, с. 19–25].

Виклад основного матеріалу. Визнання того, що жінці надзвичайно складно поєднувати роль матері, дружини з реалізацію власних здібностей і талантів – це один з важливих емансипаційних кроків, який однак не приводить автоматично до розв'язання існуючої проблеми. Свідченням того, що людство досить повільно рухається в цьому напрямі, є статистика Нобелівських лауреатів. За період з 1901 по 2015 роки лауреатами Нобелівської премії її стали 882 особи і в їх числі – лише 48 жінок [7]. Найбільш

відомі з лауреаток – Мати Тереза (премія миру), Ірен Жоліо-Кюрі та Марія Склодовська-Кюрі (премії в галузі хімії), наймолодша жінка-лауреат, 17-річна Малала Юсуфзай (премія миру), найстарша жінка-лауреат, 88-річна Доріс Лессінг (премія з літератури) [20].

Зауважимо, що гендерний дисбаланс серед лауреатів Нобелівської премії не має під собою об'єктивних причин з точки зору реальних можливостей чоловіків і жінок досягати визначних результатів. Наразі численні дослідження чоловічих і жіночих груп різного віку, культурного походження і соціального статусу не виявили генетично зумовлених гендерних відмінностей у розвитку інтелекту, творчих здібностей [1, с. 182, 197]. Даних, які б свідчили, що одна стать розумніша від іншої немає, стверджує український дослідник гендерної проблематики В. П. Кравець [4, с. 129].

Водночас треба визнати, що закладена природою відносна рівність еволюційного потенціалу хлопчиків дівчаток, надалі корегується силою впливу багатьох чинників – фізіологічних, психологічних, соціальних, культурних. Критичним щодо цього є підлітковий вік, коли інтенсивно виробляються гормони, що зумовлюють формування вторинних статевих ознак, репродуктивної системи, внаслідок чого досягається статева зрілість. Власне на цьому етапі починають проявлятися характерні, специфічні для представників тієї чи тієї статі здібності й здатності, які мірою дорослішання стають дедалі помітнішими, виразнішими. Яким чином гормональні процеси можуть впливати на діяльність мозкових структур, можна збагнути на прикладі просторово-зорових здібностей. І хлопчики, і дівчатка, які пізніше досягають пубертату, зазвичай випереджають ровесників своєї статі в просторово-зорових здатностях. Це зумовлено тим, що сповільнене статеве визрівання є більш сприятливим для активності правої півкулі мозку, яка відповідає за відповідні функції. [6, с. 696].

У науковій літературі можна знайти чимало аналітичних матеріалів щодо того, який відбиток накладає чоловіча і жіноча природа на формування певних видів здібностей і талантів. У цій науковій розвідці ми надаємо стислий їх огляд (див. табл. 1).

Таблиця 1

Зіставлення здібностей чоловіків і жінок за принципом переважання

Жінки	Чоловіки
Лінгвістичні здібності, раніше починають говорити, кращий артикуляційний апарат, багатший словниковий запас.	Психомоторні здібності – сила, швидкість, точність, орієнтування в просторі (однак поступаються жінкам в тренувальному ефекті).
Гарна пам'ять, асоціації суміжності переважають над асоціаціями подібності, добре запам'ятовують деталі, головно пов'язані з людьми.	Просторово-зорова пам'ять, цілісне схоплення об'єктів і предметів, добре запам'ятовують технічні деталі
Краще справляються зі стереотипними задачами	Краще справляються з новими задачами
Здатність до когнітивної й емоційної емпатії	Здатність до логічного, системного мислення
Здатність до перерозподілу уваги	Здатність до зосередження уваги
Самоствердження в парній, груповій роботі, солідарність	Самоствердження в індивідуальній роботі, незалежність
Мотивуються підтримкою оточуючих людей	Мотивуються змагальністю з оточуючими людьми

Узагальнено за джерелами: [1, 2, 3, 4, 6].

Безумовно, той фат, що статевий генотип накладає відбиток на процес розвитку індивідуальних здібностей і здатностей неможливо не визнавати, тим паче ігнорувати з педагогічної точки зору. Проблема полягає в іншому – розуміти і враховувати те, що за висновками вчених генотип опосередковує лише біля 50 % маскулінних уявлень індивідів про себе і лише 20 % відмінностей у фемінінних уявленнях про себе, а решта (50 % для хлопчиків і аж 80 % для дівчаток) – це вплив оточення, а якщо конкретніше, вплив значимих інших – батьків, родичів, сиблінгів, друзів, вчителів, вихователів тощо [6, с. 696]. Сукупність цих впливів стосовно обдарованих хлопчиків і дівчаток набуває подвійної специфіки – «обдарованість + гендер». Наразі почати треба з того, що істотно відрізняється ставлення батьків і матерів до обдарованих дітей. Батьки схильні виявляти більше скепсису щодо феноменальності дитини, а матері – оптимізму, можливо й не завжди виправданого.

Це значною мірою зумовлюється типовістю світоглядних фемінінних і маскулінних диспозицій у сприйнятті проявів обдарованості [23, с. 56]. І, якщо жінка ще може частково поділяти ставлення чоловіка до обдарованої дитини, то чоловік найчастіше обстоює традиційні для своєї статі погляди. Річ у тім, що чоловіки схильні оцінювати себе так, само як і своїх дітей, переважно з точки зору реальних, а у випадку обдарованості – визначних досягнень. Відтак, навіть гарну успішність дитини, блискучі результати тестів вони сприйматимуть як ознаку радше потенційної, а не дійсної обдарованості [15].

Для батька картина обдарованості постає почасти як дивовижна гра шансу, у якій гарні оцінки в дитинстві небагато важать. З досвіду жорстких правил дитячих ігор, батько не дуже хоче, що його сина визнали знаменитістю, навіть потенційною, оскільки він може зазнавати тиску з боку заздрісників і конкурентів, матиме їм протистояти, плекаючи не завжди певні сподівання. Із-за цього може бути затьмареною, втраченою безтурботність і радість дитинства. Тому батько, може поставити питання, наприклад, так «А що такого може зробити мій син, хлопчик п'яти років, щоб вважати його обдарованим?», або так: «Мій син – не Ейнштейн». Батько так само не визнаватиме обдарованості своєї доньки, яка рано навилася читати, тому що в неї немає визнаних іншими людьми досягнень.

Погляд на обдарованість переважно з точки зору особливих досягнень почасти асоціюється зі споживчим ставленням до талантів, коли ними опікуються в них вкладають ресурси виключно заради звершень. Акцентуація на досягненнях нівелює особистісний, ціннісний складник таланту, підмінюючи його меркантильним. Піддаючи такий підхід критиці, науковці Б. Грант і М. Піховський вдаються до бурлескної метафори: «робота з обдарованими дітьми починає нагадувати догляд за коровами й свинями на фермі, від них теж очікують якомога більшого зиску» [16, с. 8]. Натомість, зазначають учені, важливішим і ціннішим є розуміння того, яким чином «працює обдарованість», як обдаровані діти міркують, діють, що вини відчують [16, с. 8].

На відміну від чоловіків, матері дивляться на обдарованих дітей більш поблажливо. Жіноча установка – бачити в кожній обдарованій дитині особистість з унікальними здібностями й можливостями. Мати частіше прагне всіляко підтримувати бодай якісь дитячі обдарування, вважає за потрібне в повсякденних турботах знаходити час для їх розвитку. Мама буде першою, хто відмітить, що дитина раніше почала говорити, порівняно з іншими дітьми, що вона є вправнішою у фізичних заняттях, має гарний слух і любить співати, гарно малює тощо. І, якщо дозволяє сімейний бюджет, найчастіше мама шукатиме можливості для розвитку помічених у дитини талантів чи то в спеціалізованих закладах освіти, чи то аматорських клубів, гуртках, секціях, або ж у системі репетиторства. Яскравий тому приклад – японські матері. Завдяки їхнім старанням понад 40% дітей дошкільного віку займаються з репетиторами, відвідують різні гуртки й секції, а на рівні старшої школи ця цифра сягає 80 % [5].

Матері набагато частіше за батьків відвідують дитячі садочки й школи і цікавляться успіхами дітей. Звичайно вони теж хочуть, щоб дитина підкріплювала власну обдарованість реальними досягненнями, однак навіть коли цього не стається, гарна мати продовжуватиме сподіватися і вітати кожен успішний крок дитини. Водночас матері схильні рекламувати і перебільшувати таланти й досягнення своїх дітей. У сім'ях із-за цього нерідко виникають суперечки, коли мати наполягає на тому що дитина є обдарованою, а батько з цим не погоджується [11, с. 329].

Негативними проявами материнської опіки є нереалістичні сподівання щодо власних дітей, спрямування їхнього розвитку в напрямі, що об'єктивно не відповідає природі дитячих здібностей, а також зловживання зіставленням доньки чи сина з друзями, однолітками. Треба визнати, що насправді обдаровані діти не так уже й рідко опиняються у психологічно вразливих ситуаціях із-за нереалістичних очікувань батьків, що призводить до нездорового перфекціонізму, проблем із самоідентифікацією, соціальною адаптацією, відчуженням, спричиняє рольові конфлікти. У зв'язку з цим психолого-педагогічна робота з батьками обдарованих дітей має полягати в тому, щоб допомогти їм усвідомити цінність дитинства як такого, цінність власної дитини як особистості, яка потребує батьківської любові й турботи безвідносно до того, якими є, чи будуть її досягнення. Звичайно розвиток дитячих талантів потребує наполегливих зусиль усієї родини, однак неприпустимо, щоб пов'язані з цим напруги позбавляли дітей можливості бути щасливими тут і тепер.

Для того, щоб бути успішною, обдарована дитина потребує не тільки родинного затишку й благополуччя, а й гармонійних стосунків у ближньому колі друзів, однолітків. Здавалося б, що розум і неординарність обдарованої особистості сприятимуть тому, що вона порівняно легко знайде собі цікавих, друзів, однодумців. Однак в реальному житті нерідко трапляється інакше, стосунки обдарованих дітей з ровесниками, однокласниками виявляються хиткими, а почасти вони загалом виявляються витісненими на периферію дитячої групи [11, с. 56]. Причини, з яких обдаровані діти опиняються в маргінальних станах, можуть бути різними, як то: асинхронія розвитку, фізіологічні процеси, пов'язані з дорослішанням, педагогічні упущення й помилки.

Асинхронія фізичного, інтелектуального, емоційного і соціального розвитку є однією з визначальних ознак обдарованості. І нерідко вчителі, вихователі очікують, що дитина з випереджальним рівнем інтелектуального розвитку буде так само зрілою в інших аспектах: у розв'язанні побутових, повсякденних проблем, у міжособистісних стосунках, конфліктних ситуаціях тощо. А насправді малі розумники люблять побешкетувати, схильні до пустощів і лінощів, помиляються і роблять шкоду, так само, як і інші діти, або й навіть більше із-за притаманної їм непосидючості й допитливості. Скажімо, хлопчик-інтелектуал може вести

розумну й поважливу бесіду з кимось із вчителів, і тут же повернутися й дати стусана однокласнику, який йому заважає, здійснюючи галас поруч.

Слід також брати до уваги, що інтелектуальне випередження нерідко супроводжується й ускладнюється іншим видом асинхронії – сповільненням або відставанням фізичного розвитку. І тоді в худорлявого «хлопчика-ботаніка» можуть виникати інші проблеми, пов'язані з тим, що він стає об'єктом глузувань і знущань з боку не таких розумних, але більш фізично розвинених ровесників. Найчастіше це трапляється в підлітковому віці, коли лідерство в хлопчачих компаніях завойовують акселерати, що вирізняються маскулінною поставою й поведінкою.

Обдаровані хлопці підліткового віку можуть також зазнавати труднощів у міжособистісних стосунках, зумовлених конкуренцією за впливовість, заздрощами з боку менш яскравих і непопулярних однолітків. Попри драматизм подібних ситуацій, хлопці виявляють в них більшу стійкість, аніж дівчата, завдяки тому, що їх традиційно виховують у дусі лідерства, конкуренції, боротьби за статус, налаштовують на самоствердження, самореалізацію. А от з дівчатами, особливо обдарованими, все дещо інакше, складніше.

На відміну від хлопчиків, дівчаткам з дитинства батьки, родичі прищеплюють такі риси як конформізм, слухняність, ретельність, старанність, без яких, на їхні переконання, жінці складно вийти заміж, бути гарною дружиною, матір'ю. Тож у навчанні вони так само виявляють більше старанності, посидючості, намагаються гарно поводитися, щоб не засмучувати рідних і вчителів. Як наслідок, дівчата випереджають хлопців в навчальній успішності у початковій та основній школі, що підтверджують наукові дослідженнями [10, 25, 21]. Цікавою в цьому контексті є статистика, яку наводить В. П. Кравець: серед відмінників у початкових класах – 80% дівчат, а серед другорічників – 90% хлопців [4, с. 141].

Ситуація починає змінюватися в 13–14 років, тобто в період активного статевого визрівання. На цьому етапі дівчата починають приділяти більше уваги своїй зовнішності, жіночності. І почасти бажання юнки бути привабливою, подобатися відтісняє на другий план шкільні справи, прагнення бути успішною в навчанні. Особливо це помітно у дівчаток із сімей з низьким соціальним статусом, де бракує мотиваційної, ресурсної підтримки для утримання інтересу до навчання, до досягнень.

У дівчинки підліткового віку сильно виражена потреба в афіліації, вона хоче бути прийнятою й підтриманою дитячою групою, перебувати в оточенні гарних і чуйних людей, встановлювати довірливі стосунки з друзями, мати подруг для приємного спілкування і дозвілля. Із-за цього в дівчат, особливо здібних, обдарованих може виникати антагонізм бажань між «бути» і «видаватися». Наприклад, з одного боку, дівчина цінує себе як цікаву й розумну співрозмовницю, а з іншого, вона побоюється, що в такому образі виглядає недостатньо жіночною, і однолітки сприйматимуть її як чванливу, зациклену на книжках персону. І, як показує практика, так справді буває, коли бере гору упереджене ставлення до блискучих учениць з боку неформальних лідерів, і хлопців, і дівчат, які є менш здібними, однак достатньо впливовими, щоб формувати загальну колективну думку.

Підлітки загалом схильні до максималізмів і радикалізмів, і коли друзі відвертаються від обдарованої дівчинки, неприйняття може набувати ознак остракізму. Таку дівчинку не тільки перестають запрошувати до компанії, на неї зовсім не звертають уваги, роблять вигляд, що її не існує. Понад те, той, хто виявляє солідарність з нею, теж ризикує стати ізгоем [24, с. 170].

За таких умов обдарованій дівчині надзвичайно важко зберігати власну ідентичність, вірність своїм інтересам і світогляду, виявляти асертивність. Нерідко гору бере бажання бути такою як усі, не показувати свої здібності й можливості, що зрештою негативно позначається на навчальній успішності. Учениця або справді втрачає інтерес до навчання, переключившись на сферу міжособистісних стосунків, або вдається до мімікрії, починає применшувати, приховувати те, на що здатна. Однак, якщо перемістити таку дівчинку в групу дітей, які їй рівня, вона охоче демонструватиме свої здібності й таланти.

Враховуючи те, що дівчатка краще працюють у малих групах, а хлопці – у класному колективі, варто більшою мірою залучати дівчат до групової, проектної роботи. Доцільно також надавати перевагу тестуванню обдарованих дівчат у невеликих групах, бажано одностатевих, або ж індивідуально. Таким чином зменшуватиметься вірогідність впливу колективних упереджень, напруг змагальності, конкуренції, і результати можуть бути кращими. Оптимальний варіант – це якомога рання діагностика надзвичайних здібностей у дівчат і їх долучення до програм для обдарованих дітей. Це може стати дієвим запобіжником ситуації «плато», що характеризується відсутністю відчутного прогресу в розвитку обдарованої дівчини із-за означених вище підліткових проблем.

Загалом батьки, вчителі мають проявляти особливу уважність, чуйність до дівчинки, так само й хлопчика, які вирізняються вищими, аніж у однокласників здібностями. Заявлене, чи мовчазне небажання йти до школи вже має стати тривожним сигналом. І, якщо з'ясується, що дитина зазнає утисків, страждає від булінгу, слід вживати невідкладних заходів. Якими будуть ці заходи, залежить від кожного конкретного

випадку. Можливо справі зарадить переведення у більш сильний клас, якщо такий є на паралелі, або ж вибір іншої школи, вірогідно спеціалізованої, або ж перехід до навчального закладу, де є можливість навчатися за програмою для обдарованих учнів. У найбільш ускладнених ситуаціях можна обрати екстернат, репетиторів, підключити досвідченого психолога, звернутися за підтримкою і порадою до людей, які переживали схожі ситуації й змогли з ними впоратися.

Свідомо чи несвідомо педагоги теж можуть робити помилки, які спричиняють проблеми з самореалізацією обдарованих учнів, а іноді й ведуть до сегрегації. Найбільш відома ситуація – ставлення до відмінників. Якщо це хлопчик, вчитель найчастіше характеризує його як обдарованого учня, а якщо це дівчинка – як дуже старанну ученицю. Американська вчена К. С. Двек разом з колегами виявили помітну різницю в реакціях вчителів на навчальну активність учнів четвертих-п'ятих класів. Так, дівчатка, на відміну від хлопчиків, частіше отримують зворотні позитивні сигнали не з приводу інтелекту, а з приводу акуратності, старанності (у співвідношенні 12 % до 9 %). Відмінності негативного зворотного зв'язку вражають ще більше – 88 % зауважень, зроблених вчителями дівчатам, стосувалися інтелектуальних якостей і лише 12 % – неорганізованості чи формальних порушень. Тоді ж як 54 % зауважень, зроблених хлопчикам, не були пов'язані з інтелектом, а інші – 45 % стосувалися здебільшого акуратності чи формальних порушень [13, с. 268–276].

Таким чином, загальний характер зворотного зв'язку, який надходить від учителів хлопчикам, дає значно більше підстав думати, що їхні успіхи в навчанні є реальним відображенням інтелектуальних здібностей, а невдачі зумовлені чимось іншим, другорядним. Натомість на боці дівчат, які не отримують адекватного зворотного сигналу про свої здібності, виникає загроза втрати мотивації, «навченої безпорадності».

Педагогічні стереотипи є шкідливими як у великих, так і дрібних проявах, позаяк вони мають властивість укорінюватися, розростатися до досить несподіваних масштабів. Наприклад, у Новій Зеландії вчителям було поставлено завдання відібрати дітей для навчання за спеціальною програмою для обдарованих. Результат відбору виявився таким, що керівникові проекту довелося поставити запитання «Де ваші дівчата?» [18, с. 112].

Викладені вище факти свідчать про те, що хлопчики мають певні привілеї у ставленні вчителів. Такий фаворитизм має тенденцію до зростання у старшому шкільному віці, коли здібні хлопці починають випереджати дівчат в успішності, особливо в природничо-математичних дисциплінах. Не мало важать індивідуальні риси характеру, які роблять хлопців більш яскравими, помітними в класі як то: асертивність, сміливість, впевненість в собі, лідерські якості. І тут зазвичай дівчатам нелегко скласти хлопцям конкуренцію, навіть за наявності гарних здібностей, обдарувань. Без належної педагогічної підтримки вони можуть губитися як особистості в класі, миритися з другорядними ролями, приймати на віру підтримувані оточенням міфи на кшталт того, що дівчатам нічого робити в точних науках, в інформатиці.

Загалом існує тенденція перетворення математики, інформатики на своєрідний маркер маскулінності: відстаєш з цих предметів – значить ти несправжній хлопець. Натомість у сучасній реальності можна знайти чимало доказів, що спростовують цей гендерний штамп. Наразі в цьому переконує освітня практика Ізраїлю, де жінки не поступаються чоловікам в математичних здібностях головно тому, що для них створюються дуже гарні умови для опанування природничо-математичних, технічних дисциплін і дотичної до них професійної підготовки [6, с. 678].

Як бачимо, на педагогічна культура як складник загальної культури теж поширюється вплив так званих гендерних схем. Американська дослідниця Сандра Бем (1944–2014) розкриває феномен гендерних схем як сукупність когнітивних структур, певний набір асоціацій, що організують сприйняття індивіда і управляють ним. Механізм формування гендерних схем у дітей полягає в організації і кодуванні інформації, в тому числі інформації про самих себе за дихотомічною схемою «маскулінність-фемінінність» [9, с. 45]. Зважаючи на те, що шкільна освіта – це досить тривалий період, упродовж якого відбувається гендерна соціалізація, вчителям, вихователям необхідно думати про те, якою є їхня роль у цьому процесі. Особливо це стосується обдарованих дітей, як хлопців, так і дівчат, ментальність яких має більш складну організацію.

Особливої педагогічної уваги потребує дівчача аудиторія, позаяк жінки загалом і обдаровані жінки зокрема набагато частіше зазнають пов'язаної зі статтю дискримінації. І в боротьбі за право бути й збутися обдарованій жінці крім інтелекту, почасти доводиться демонструвати неабиякий характер. Цінними виявляються такі риси, як гнучкість і водночас стійкість у досягненні цілей, терпимість до власних помилок, готовність брати на себе ризики й відповідальність, наполегливість у подоланні труднощів і перешкод, рішучість зберігати вірність улюбленій справі, відкритість різним шляхам і можливостям реалізації власних здібностей і талантів. Цілеспрямоване виховання в обдарованих дівчат зазначених рис характеру може стати запобіжником виникнення низки проблем із самореалізацією, зокрема таких, як боязнь успіху, навчена безпорадність, інтерналізація негативних гендерних схем [8, 19].

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати, що педагоги можуть і повинні активно пливати на розв'язання складної проблеми «гендер+обдарованість». Разом з тим, зважаючи на її багатомірність, вчителі, вихователі потребують тісної співпраці й підтримки з боку батьків, громадськості. Ситуацію, за якої соціалізація дає дівчаткам здебільшого «коріння», а хлопцям – «крила» можливо змінювати, цілеспрямовано формуючи в молоді прогресивні гендерні погляди й установки, розширюючи діапазон можливостей для самореалізації як хлопців, так і дівчат, особливо обдарованих.

Одним з важливих напрямів педагогізації спільноти у питаннях гендеру має бути визнання заслуг обдарованих жінок, які присвятили себе соціальній роботі, налагодженню міжособистісних стосунків, реалізації благодійних, миротворчих місій, професіям типу «людина-людина». Визначні досягнення у цих видах діяльності мають поціновуватися й винагороджуватися суспільством так само, як і заслуги на державній службі, в бізнесі, в науці, нанотехнологіях. І тоді обдарована жінка, обираючи сім'ю, служіння людям відчуватиме повноту життя й можливість реалізувати себе як особистість з не меншим рівнем самоповаги, аніж, якби вона досягла вершин, у політичній чи науковій кар'єрі.

Список використаних джерел та літератури

1. Бендас Т. В. (2005). Гендерная психология. Санкт-Петербург: «Питер».
2. Гейманс Г. (1911). Психология женщины. Спб.: издательство О. Богдановой.
3. Гончаренко Н. В. (1991). Гений в искусстве и науке. М.: «Искусство».
4. Кравець В. П. (2003). Гендерна педагогіка. Тернопіль: Джура.
5. Семья по-японски. Retrieved 21.03.2018, from https://zn.ua/SOCIETY/semya_po-yaponski.html. - 21.03.2018.
6. Шэффер Д. (2003). Дети и подростки. Психология развития 6-е издание. Санкт-Петербург: «Питер».
7. All Nobel Prizes. Retrieved 24.03.2018, from <http://www.webcitation.org/6lqhrZRMq>
8. Arnold K. D., Noble K. D., Subotnik R. F. (1996). Remarkable women: Perspectives on female talent development. Cresskill, NJ: Hampton Press.
9. Bem S.L. (1987). Gender schema theory and its implications for child development: raising gender-schematic children in gender-schematic society. The psychology of women: Ongoing debates (pp. 226-245). L.: New Haven.
10. Binet A., Simon Th. (1905). Application des methodes nouvelles au diagnostic du niveau intellectuel chez des enfants normaux et anormaux d'hospice et d'ecole primaire. Lannee Psychologique, 11, 191-244.
11. Cornell D. G. (1983) Gifted children & the impact of positive labeling on the family system // American Journal of Orthopsychiatry, 53, 322-336.
12. Darwin C. R. (1897) The descent of man and selection in relation to sex (Rev.ed). - New York: D. Appleton.
13. Dweck C. S., Davidson W., Nelson S., Enna B. (1978). Sex differences in learned helplessness: II. The contingencies of evaluative feedback in the classroom. III. An experimental analysis. Developmental Psychology, 14, 268-276.
14. Galton F. (1869). Hereditary genius: An inquiry into its causes and consequences. London: Macmillan.
15. Goertzel T.G., Hansen, A. (2004). Cradles of eminence: Childhoods of more than 700 famous men and women (2nd ed.) Scottsdale, AZ: Great Potential Press.
16. Grant, B., Piechowski, M. M. (1999). Theories and the good: Toward a child-centered gifted education Gifted Child Quarterly, 43, 4-12.
17. Hollingworth, L. S. (1914). Variability as related to sex differences as achievement: A critique. The American Journal of Sociology, 22, 19-29.
18. International Handbook on Giftedness, Том 1.- Quebec: Springer, 2009.- 1539 p.
19. Linehan M. (2001). Women international managers: The European experience. Cross-Cultural Management, 8 (3/4), 68-84.
20. Nobel Prize Facts Retrieved 24.03.2018, from <http://www.webcitation.org/6lqhsEk9e>
21. Peter R. Stern W. (1922). Die auslese befahigter Volksschuler in Hamburg. – Leipzig: Barth.
22. Roeper A. (2007). The «I» of the beholder: A guided journey to the essence of the child. Scottsdale, AZ: Great Potential Press.
23. Silverman L. K. (1986). What happens to the gifted girls? In C. J. Marker (Ed.) Critical issues in education, Vol. 1: Defensible programs for the gifted (pp. 43-89). Austin, TX: ProEd.
24. Simmons R. (2002). Odd girl out: The hidden culture of aggression in girls. Orlando, FL: Harcourt.
25. Terman L. M. (1916). *The measurement of intelligence*. – Boston: Houghton Mifflin.

Наталія Николаевна Лавриченко,
доктор педагогічних наук, професор,
завкафедри іноземних мов
і методики викладання,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка
e-mail: lavrychenko_n@ukr.net

ГЕНДЕР И ОДАРЕННОСТЬ: ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ

Статья посвящена анализу гендерных проблем обучения, воспитания и социализации одаренных учеников. Раскрыты особенности педагогической работы с одаренными мальчиками и девочками в процессе обучения в младшей и старшей школе (подростковый возраст). Определены пути и способы решения ряда педагогических, психологических, социальных проблем, которые возникают в плоскости «гендер+одаренность».

Ключевые слова: одаренность, гендерная педагогика, развитие одаренных мальчиков и девочек.

Nataliya Lavrychenko,
Doctor of pedagogical sciences,
professor of foreign languages
and methods of teaching department of
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv
national pedagogical university,
e-mail: lavrychenko_n@ukr.net

GENDER AND GIFTEDNESS: PEDAGOGICAL COMPREHENSION OF THE PROBLEM

***Introduction** The article is devoted to the analysis of gender problems of education and socialization of gifted students. The peculiarities of pedagogical work with gifted boys and girls in the process of studying at junior and senior school (adolescence) are revealed. The ways and means of solving a number of pedagogical, psychological, and social problems that occur in the plane «gender + giftedness» are determined.*

***Purpose** – to find out the objective predictors and factors of both feminine and male gifted personality development, to outline the possibilities of psychological and pedagogical support of this process.*

***Methods.** Examining gender problems in pedagogical work with gifted children, we applied an interdisciplinary approach, involved knowledge in pedagogy, psychology, physiology. A comparative method was also applied, in particular while studying the peculiarities of the development of gifted male and female representatives.*

***Results.** Both synergetic and controversial views on gender issues of giftedness are considered, the tendency to develop different abilities and talents depending on gender, the role of educational institutions, family education, and society in solving gender issues of giftedness are analyzed. The interaction of teachers with parents and society in solving gender problems of giftedness is focused on.*

***Originality.** Special attention is paid to equalizing chances for developing abilities and talents of both sexes. It is noted that teachers can make significant progress in developing gifted students, both boys and girls, countering the rooted cultural tradition of biases and stamps of gender education, harmonizing relations of students in classroom and school community, providing psychological and pedagogical support to gifted students in the realization of their unique abilities and talents.*

***Conclusion.** To summarize, it can be argued that teachers can and should actively influence solving the difficult problem of «gender + giftedness». However, due to its multidimensional nature, teachers need close cooperation and support from parents and society. The situation in which socialization provides girls with «roots» and boys with «wings» can be changed, purposefully forming young people's progressive gender perspectives and settings, expanding the range of opportunities for self-realization of both boys and girls, especially gifted ones.*

***Key words:** giftedness, gender pedagogy, development of gifted boys and girls.*

References

1. Bendas T .V.(2005). Gendernaya psy`xology`ya. Sankt-Peterburg: «Py`ter».
2. Gejmans G. (1911). Psy`xology`ya zhenshy`ny. Spb.: y`zdatel`stvo O. Bogdanovoj.
3. Goncharenko N. V. (1991). Geny`j v y`skusstve y` nauke. M.: «Y`skusstvo».
4. Kravec` V. P. (2003). Genderna pedagogika. Ternopil` : Dzhura.
5. Sem`ya po-yaponsky`. Retrieved 21.03.2018, from https://zn.ua/SOCIETY/semya_po-yaponski.html.- 21.03.2018.

6. Shaffer D. (2003). Dety` y` podrostky`. Psy`xology`ya razvy`ty`ya 6-e y`zdany`e. Sankt-Peterburg: «Py`ter».
 7. All Nobel Prizes. Retrieved 24.03.2018, from <http://www.webcitation.org/6IqhrZRMq>
 8. Arnold K. D., Noble K. D., Subotnik R. F. (1996). Remarkable women: Perspectives on female talent development. Cresskil, NJ: Hampton Press.
 9. Bem S.L. (1987). Gender schema theory and its implications for child development: raising gender-aschematic children in gender-schematic society. The psychology of women: Ongoing debates (pp. 226-245). L.: New Haven.
 10. Binet A., Simon Th. (1905). Application des methodes nouvelles au diagnostic du niveau intellectuel chez des enfants normaux et anormaux d'hospice et d'ecole primaire. Lannee Psychologique, 11, 191-244.
 11. Cornell D. G. (1983) Gifted children & the impact of positive labeling on the family system // American Journal of Orthopsychiatry, 53, 322-336.
 12. Darwin C. R. (1897) The descent of man and selection in relation to sex (Rev.ed). - New York: D. Appelton.
 13. Dweck C. S., Davidson W., Nelson S., Enna B. (1978). Sex differences in learned helplessness: II. The contingencies of evaluative feedback in the classroom. III. An experimental analysis. Developmental Psychology, 14, 268-276.
 14. Galton F. (1869). Hereditary genius: An inquiry into its causes and consequences. London: Macmillan.
 15. Goertzel T.G., Hansen, A. (2004). Cradles of eminence: Childhoods of more than 700 famous men and women (2nd ed.) Scottsdale, AZ: Great Potential Press.
 16. Grant, B., Piechowski, M. M. (1999). Theories and the good: Toward a child-centered gifted education Gifted Child Quarterly, 43, 4-12.
 17. Nollingworth, L. S. (1914). Variability as related to sex differences as achievement: A critique. The American Journal of Sociology, 22, 19-29.
 18. International Handbook on Giftedness, Tom 1.- Quebec: Springer, 2009.- 1539 p.
 19. Linehan M. (2001). Women international managers: The European experience. Cross-Cultural Management, 8 (3/4), 68-84.
 20. Nobel Prize Facts Retrieved 24.03.2018, from <http://www.webcitation.org/6IqhsEk9e>
 21. Peter R. Stern W. (1922). Die auslese befahigter Volksschuler in Hamburg. – Leipzig: Barth.
 22. Roeper A. (2007). The «I» of the beholder: A guided journey to the essence of the child. Scottsdale, AZ: Great Potential Press.
 23. Silverman L. K. (1986). What happens to the gifted girls? In C. J. Marker (Ed.) Critical issues in education, Vol. 1: Defensible programs for the gifted (pp. 43-89). Austin, TX: ProEd.
 24. Simmons R. (2002). Odd girl out: The hidden culture of aggression in girls. Orlando, FL: Harcourt.
 25. Terman L. M. (1916). The measurement of intelligence. – Boston: Houghton Mifflin.
- Отримано редакцією 31.05.2018 р.